

NÂY'IN ESRÂRI

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî-i Şerîf'in mukaddimesindeki ilk beyite "bişnev" sözü ile başlamıştır:

*Bişnev ez ney çün hikâyet mîküned
Ez cüdâyihâ şikâyet mîküned*

"İşit neyden nasıl hikâye ediyor, ayrılıklardan şikâyet ediyor."

"İşit" sözü Mevlânâ'nın ilk beyitine başlangıç olmuştur. Çünkü insan Hak kelâmını işitmekle nutka gelir ve dilsizlik zahmından kurtulur. Cenâb-ı Hak "*Canlı olanların Allah indinde ziyâde kötüsü Hak kelâmından sağır ve onu söylemekten dilsiz kalanlardır*"² buyuruyor.

Binâenaleyh insan evvelâ işitmek ve duymak sâyesinde nâsın kötüsü olmaktan sıyrılmaya çalışmalıdır.

Beyitin içindeki neyden murâd, Peygamber Efendimiz'in hakîkatidir. O Hazret'in hakîkati kâinâtın nakışlanmasına sebep olduğundan ona rûh-ı Muhammedî tâbir olunmuştur. Burada ilk mısırânın mânâsı, "Hazret-i Muhammed'den işit, onunla iş et" demek oluyordur.

2 Enfâl Sûresi/22. âyet

Hazret-i Resûl'ün hakîkati onun vârislerinde ve sevgililerinde zuhûr ettiğinden Mevlânâ, Allâh'ın dostlarının da ney gibi ayrılıklardan şikâyet ettiklerine işâret ediyor. Bu ayrılığın mânâsı, Hakk'a vusûlden evvelki geçmiş hâllere âit olmakla berâber, kâmil insanın, her ne kadar ayn-i vahdete müstağrak ise de, vücut gömleği hasebiyle cisim âleminde aslına kemâliyle erişmesi mümkün olmadığını anlatmaktadır.

Geçmiş hâle âit şikâyetten murâd, gafflet ve atâlet erbâbını irşattır: *“Ey gâfil gürûh! Uyanınız, fırsatı kaçırmayınız, Hak'tan cüdâ kalmayınız ki ölüm sizi bulduğu zaman orada da yapayalnız, ıssız ve karanlıklar içinde kalmayasınız... İnsan nurlu yola kavuşunca dahî o karanlık günün, gafflet gününün ayrılık ızdırâbını çekecektir ve bu ızdırap çok elîmdir.”* İşte kâmil insanın ikâzı bu yoldadır.

*

Hazret-i Mevlânâ **“Nâyistandan beni kestiler, benim nefirinden kadın ve erkek inlerler”** buyuruyor.

Nâyistan, ahadiyet yâni vahdet âlemdir. Gayb-ı evvel veyâ gayb-ı hüviyet gibi isimler de alır. Bu mertebe *“Ben gizli bir hazîne idim, istedim ki bilineyim”*³ mertebesidir. Buradan ilk tecellî eden, âyân-ı sâbitedir. Bu âlem, kâbiliyet âlemidir. Eğer bir misâl ile îzah edecek olursak, tarla bir vahdettir, fakat oraya ekilen tohumlar cins cinstir, kâbiliyetler gibi muhtelifdir. Şu hâlde tarla vahdet âlemini, orada ekili bulunan tohumlar da âyân-ı sâbiteyi teşkil ediyor. Bu mertebeden sonra tecellî eden, âlem-i ervahdır, yâni ruhlar âlemidir. Eğer misâlimizin üzerinde yürürsek, ruh, bir tohumun gül fidanı yâhut bir biber olarak kendini göstermesi demektir. Şu hâlde şakâvet veyâ saâdet rûha âittir. Bir tohumun

kâbiliyetine göre acı veyâ tatlı, hoş veyâ nâhoş olarak belirmesi ruhlar âleminde olur. Ervah âleminden sonra tecellî eden, misâl âlemdir. Buna rüyâ âlemi denir. Bu âlemden sonra da cisim âlemi gelir.

Şimdi nay, nâyistandan kopup cisim âlemine gelinceye kadar her bir âlemde eylediği figan ve duyduğu nâleyi terennüm etmiştir. Kâmil insan, “Elestü” hitâbını ve “Belî” cevâbını ve her bir âlemde nâil olduğu birçok fütûhâtı, âlemden âleme geçerken edindiği ünsiyet ve sonra ayrılığı söyledikçe kadın ve erkek onun terennümünden inler, âh u figan eylerler.

Şunu tebârüz ettirmek lâzımdır ki, rûhun feryâdından evvelâ erkek mesâbesinde olan akıl ve kadın mesâbesinde olan nefis müteessir olur ve her ikisi de bu firâktan inleyerek rûhun murâdı cânibine giderler. Artık nefis, o rûha hizmet edici olur.

İşte hidâyet erişince kâmil insanın terbiyesine giren Hak tâlip-leri de bu esrâra âşinâ olur ve kendi ruhlarının sedâsını duymaya başlarlar. Himmet eli ile kendilerini islâha uğraşp nefsin hâkimiyetinden ve onun hayvanca ef’âlinden kurtulurlar.

*

Hazret-i Mevlânâ “**Ben öyle bir sîne isterim ki firâktan şerha şerha olmuş olsun, tâ ki derd-i iştiyâkın şevkini ona söyleyeyim**” buyuruyor.

Kâmil insan, esrârını isteyenlere şöyle hitap ediyor: “*Ey bu nay âleminde mahpus kalanlar ve nâyistân-ı hakîkiyi görmekten mahrum olanlar! Ben bu sözleri söylemeye sükûnetle dolu bir sîne isterim ki mahbûbun derdinden parçalanmış olsun. İşte ona, o Hazret’e olan iştiyâkımı anlatayım.*”

Resûl-i Ekrem Efendimiz “*İnsanlar üç kısımdır*” buyuruyorlar: “*Biri enbiyâya benzer, diğeri melâikeye benzer, bir diğeri de hayvana benzer.*”

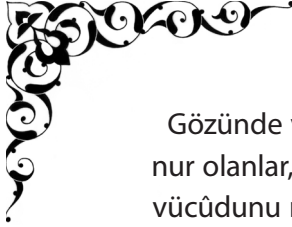
Dünyâ ve âhiret sûretlerinin çokluğu kendilerini vahdet cemâlini görmekten menetmeyen zümre ki enbiyâya benzer, kalpleri ile Allâh’ın envârına ayna olurlar. Bu zümre zevk-i vicdan ve keşf-i âyân sâhipleri olup aşk ateşiyle ve şevk nûru ile yanarak, geldikleri yeri zikirten ve düşünmekten bir nefes gâfil, âh u enînden bir dem zâil olmazlar. İkinci kısım, fânî dünyânın zevklerine dalarak aslî vatanlarına rücû edeceklerini unuturlar. Ancak kemâl ehlinin sözleri istîdatlarının kulağına girdikçe iştiyak ateşi sînelerinde yanmağa başlar. Bunlar bu sûretle taklit zulmetlerinden çıkıp tahkik nurlarına dalarlar. Üçüncü kısım, bu dünyânın zevk ve lezzetlerini aslî vatanlarının mâmûrelerinden daha iyi görüp nefsânî ve şeytânî arzûlara kapılarak mal, mülk, servet, ikbâl, rütbe, şöret vs. peşinde koşup tabiat zindanında zincirlenip kalırlar. Bu süflî tâife, ehl-i Hakk’ın kelâmını dinlemez, hidâyet yoluna gitmezler. Bu kimseler “*Bunlar hayvan gibidirler, belki onlardan da aşağıdırlar*”⁴ âyetinin mânâsını bulmuşlardır.

Mevlânâ Hazretleri ikinci kısımdan olan istîdat ve anlayışlı kimselere hitap ediyor. Onlara, ezel âlemindeki vaadlerini hatırlatarak “*Sen benim Rabbimsin*” tasdîkinde istikâmet etmeyi telkin ediyor. Ancak yaradana duyduğu hasret ve muhabbetle sînesini dağlayana gönül esrârından dem vururlar, diyor. Aksi takdirde Hazret-i Resûl’ün sözlerindeki mânânın zuhûr edeceğini bildiriyor. O sözler şu meâldedir: Seni anlamayana derûnundan bahis açmak, domuzun boynuna gerdanlık asmak gibidir.

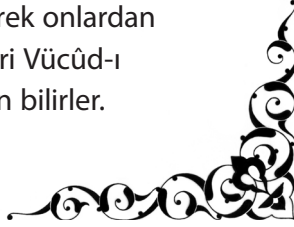
*

Hazret-i Mevlânâ “**Benim sırrım benim nâlemden uzak değildir, lâkin bunu görecek gözde ve işitecek kulakta nur yoktur**” buyuruyor.

Evliyânın zâtının nûruna ve sıfatının esrârına muttallî olmak isteyenler onların sözlerinin âyînesine baksın.

Gözünde ve kulağında
nur olanlar, kâmil insanın
vücûdunu neyzen elinde
ney gibi görerek onlardan
çıkan sözleri Vücûd-ı
Mutlak'tan bilirler.

Nasıl ki birçok istihâleler geçirdikten sonra neyin içi tamamen boşalmış, neyzenin dudağına lâyıık olmuştur, terennüm ettiği nağme ise neyi üfleyenin sırrı, onun nidâsıdır. Nefsinden boşalmış olan ârif de aslının elinde böyle bir aşk kavalıdır ki, ondan yükselen sedâ sâhibin kendi âvazıdır. Çünkü kâmil insanın benliğinin başı “lâ” kılıcı ile kesilmiş, sînesi aşk ateşi ile delinmiştir. Derûnu mâsivâdan boşalmış, dili tevhid ile cilâlanmıştır.

O der ki: “*Rûhum muhabbet nûru nefhasıyla tasfiye olundu, irâdemini eli hidâyet gerdanına gerdanlık oldu. Allâh'a çok şükür, her ne kadar bekâsız meskenden ve vefâsız hemdemden ayrıldım, ama bâkî olan yâr ile dudak dudağayım.*”

Nitekim Mevlânâ Hazretleri yârânına hitâben “*Ben sizin gördüğünüz cisimde değilim. Belki ben o zevk ve hoşluğum ki, muhâtabım, kelâmımdan bulduğu zevkle Allah Allah diye baş döğer ve şükreder*” der. Demek ki ehl-i Hakk’ın sözleri onların derûnuna aynadır ve tamâmen kalbin lisânıdır.

Câfer-i Sâdık Hazretleri “*Allâh’ın tecellî güneşi Hakk’ın kelâmında âşikârdır, amma göremiyorlar*” diyerek Allâh’ın Kur’ân-ı Kerîm’de tecellî ettiğine işâret ediyor.

Lâkin bunun müşâhedesi ancak yaradanın has kullarına müyesserdir. Binâenaleyh onlarla ülfet eden vakti zâyî etmemiş olur.

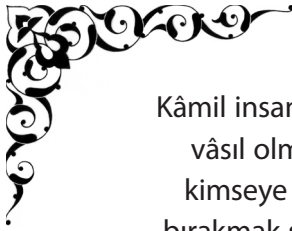
*

Hazret-i Mevlânâ “**Herkes kendi zannında benim yârim oldu. Lâkin benim derûnumdaki esrârı talep etmedi**” buyuruyor.

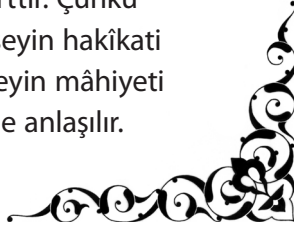
Hazret-i Pîr, nâyı (kâmil insanı) şöyle konuşturuyor: Ben her mertebede hakîkî nâyistânın esrârından söyledim ve ahadiyetin, yâni “Allah var idi ve onunla hiçbir şey yoktu” mertebesinin aşkı ile inledim, kötü ile de iyi ile de yakınlık ettim; sohbet ettim, yine herkes beni kendi anlayışıyla bildi ve ona göre kıyas etti. Yâni beşer sûretinde olan benzerlik ve chine nazar etmekle “*Siz de bizim gibi beşersiniz*” dediler ve fakat “*Bana vahy olur*”⁵ sırrından gâfil oldular.

Şunu kat’iyetle belirtmek lâzımdır ki, kâmil insanların esrârına vâsıl olmak isteyen kimseye zan yolunu bırakmak şarttır. Çünkü zan ile hiçbir şeyin hakîkati bilinmez. Bir şeyin mâhiyeti yakîn ilmiyle anlaşılır. Bu yakînlik üç şekildedir:

Birincisi, işitmekle, bir bilgi edinmekle husûle gelen yakînlik ki buna ilme'l-yakîn denir. İkincisi, görmekle husûle gelen yakînlik ki buna da ayne'l-yakîn denir. Üçüncü ise târif edilen ve sonra görülen şeyin içine girmek, onunla karışmak ve o olmak ki buna hakke'l-yakîn deniliyor. Bir bardak suyu denize dökersek o su deniz suyu ile tamâmen karışır; ona da denizin suyu deriz ve artık birbirinden ayırmak mümkün olmaz.

Kâmil insanların esrârına
vâsıl olmak isteyen
kimseye zan yolunu
bırakmak şarttır. Çünkü
zan ile hiçbir şeyin hakîkati
bilinmez. Bir şeyin mâhiyeti
yakîn ilmiyle anlaşılır.

İşte kemâlât yoluna, Hak nâibinin ışığı altında, geçerken kendi zan ve bilirim iddiâsını terk edip kemâl-i edeple yürümeli... Hakîkî âlimin, ilim sâhibi olan Hâlık ile birleşmiş olduğunu görerek “*Ben insanın sırrıyım, insan da benim sırrımdır*”⁶ fermân-ı ilâhîsinden aslâ gâfil olmamalıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz “*Men reanî fekad reel Hak*” (*Beni gören Allâh’ı görür*) buyurmuşlardır. Hakîkatte Resûlullâh’ı görmek, rûh-ı Muhammediye’ye yakın olmak, Efendimiz’in, Kur’ân olan ahlâk-ı seniyyeleriyle ahlâklanmak, o sıfatları giyinmek demektir.

6 Hadîs-i kudsî

Hazret-i Mevlânâ “**Bu ney’in sedâsı ateştir, rüzgâr değildir**”, “yâni vahiydir, başkalarının söyledikleri gibi havâyı nefes değildir. Kim ki bu ateşi tutmadı ise yok olsun. Yâni vücut benliğinden yıkansın, ihtiyârını aşk ehline versin de neyin ne mertebe yakıcı olduğunu ve hava olmadığını anlansın” buyuruyor.

Kâmillerin sedâsı “*Onlar hevâdan söylemezler, onlara vahy olur*”⁷ âyetinin belirttiği gibi vahy-i Hak’tır. Çünkü kâmil insan Hazret-i Resûl’ün vârisidir. O, Allâh’ın boyası ile boyanmış, Hak ile Hak olmuş, muvahhid-i hakîkîdir. Yaradanın boyası, renksizlik (nişansız kalmak) olduğundan hakîkî insanın benliği yoktur, kendi ihtiyârı yoktur.

Muhyiddîn-i Arabî Hazretleri “*Tasavvuf ile tasarruf bir arada toplanmaz*” buyuruyor.

İnsân-ı kâmilden tasarruf eden Hak’tır ve onun irâdesi küllî irâdedir. Mevlânâ “*Enbiyâ ve evliyâyı beşer ve cisim bilme! Allâh’ın nûru, yeryüzünde bir kâmil insanın vücûdu maşrıkından doğduğunu bildiğim hâlde, ben nasıl eflâk cânibine yüz çevirir, envârı ondan talep ederim?*” diyor.

İşte Hazret-i Pîr’in ney ile isimlendirdiği hazret-i insandan anlamayan, onun sohbetine iştiaq çekmeyen kimsenin bu sözlerden lezzet duyabilmesi için yok olması lâzımdır. Çünkü yokluk, tecellî nârını iktibâsa ve Allah aşkının ateşini iltimâsa vesîledir. Bilmelidir ki bu yolda herkes fenâsı miktarı bakâ bulur ve yokluğu kadar Hak ile âşinâ olur.

Evlîyâ ve ârifler bu yolda mihnet ve belâ ateşi ile kendilerini tasfiye etmişler, varlıklarını boşaltmışlardır.

Cenâb-ı Hak, hadîs-i kudsîde “*Ben beni seveni öldürdüm ve katlettiğimin diyeti benim üzerimedir ve benim üzerime diyeti olanın diyeti benim*” buyuruyor. Diğer taraftan “*Hayat ölümledir*” hadîs-i şerîfi de aynı mânâyâ işâret ediyor. Bu ölüm irâdî mevttir. Bunun işâreti ise tam teslîmiyettir.

*

Hazret-i Mevlânâ “**Ney, kanlı yolun sözlerini söyler, ney Mecnûn’un aşkının kıssalarını söyler**” buyuruyor.

Hazret-i Pîr, kanlı yol ile âşıkların vuslat yolu olan irâdî ölümü kastetmektedir. Bu yolun yolcusu lûtf ve cemâlin tecelliyâtı karşısında sekran, mecnun ve hayran olduğu için ney, yâni kâmil insan, onun hâllerini ve aşkının kıssalarını anlatmaktadır. Aşk, insanın bütün kuvâsına dâhil olarak onda mâşuktan başkasını bırakmaz, sürer ve mahveder. İşte buna âşıkın boyun vermesi denir. Nitekim aşk yolunda baş terk etmeyen, âşkın hakîkatinden haberdâr olmaz. Aşk yolunda ne kanlar dökülmüş ve şevk çomağı ile ne başlar top gibi yuvarlanmıştır ki hesâbını mâşuktan başkası bilmez. Şüphesiz ki bu kanlı yol, âşıklara büyük bir nîmettir. Hazret-i İmâm-ı Ali öyle buyuruyorlar:

“*Sülûk esnâsında mertebeden mertebeye ve neş’eden neş’eye naklolundumsa da bu ölüm ebedî ve sermedî rahat oldu ve ben bu sâyede beden bağından kurtuldum.*”

Lâkin tabiat, cehil ve gaffet derecelerinde kalanlar, zulmetlere, kederlere batmış olanlar, kendilerine muhâlif gördüklerinden hakîkî âşıkları inkâr ederler. “*Orada ihtilâfta olanlar burada da ihtilâftadırlar*” hadîsinin fehvâsınca birbirine

zıt olduklarından avam, onları dâimâ taşlar. Ne derlerse desinler, mihnet ile olan muhabbet belâsı vahdet haremi sarayına muvâsalattır.

*

Hazret-i Mevlânâ **“Nay onun yâridir ki yârından münkatî ola, onun perdeleri bizim perdelerimizi yırttı”** buyuruyor.

Kâmil insan o kimsenin yâridir ki, ayağına dolanan her türlü iptilâ ipini çözmüş, aşk-ı hakîkîden gayrıya gönlünde yer bırakmamış, zulmânî ve nûrânî hicapları mârifet kılıcı ile doğramış, sînesini muhabbet ile dağlamış, yanmış yakılmış ola...

Nâyın perdeleri merd-i kâmilin makamlarıdır. Bizim perdelerimiz de Hakk’a tâlip olanların kendileri ile Hâlîk arasındaki zulmânî ve nûrânî hicaplardır. İşte bu hicaplar gönül sâhibinin nazarı ile erirse, ham insan feyz-i ilâhî ile yumuşar da ârif olur ve mâşûkunun makâmını seyre dalar, hayran olur. Hayret makâmı, aşk ve irfan makamıdır. Resûl-i Zîşan Efendimiz *“Rabbim! Bende sana âit olan hayreti çoğalt”* buyurdular. Muhyiddîn-i Arabî Hazretleri *“Rabbim! Beni zâtınla muhabbet yolunda mütehayyirlerden, sıfatların karşısında heyecanla hayret duyanlardan eyle”* buyurmuştur. Cenâb-ı Mevlânâ *“Gıdâsı acz ve hayret olan kimseye ne mutlu”* buyurmuştur. İbni Fâriz *“Allâh’im! Senin aşkın karşısında duyduğum hayreti kendime bir mezhep yaptım”* demiştir. Eski Yunan hükemâsından Eflâtun *“En asil ruhların elde etmek için çalıştıkları en yüksek gâye, güzelliği hayretle temâşâyâ vâsıl olabilemektir”* demiştir.

Velhâsıl, hayret beşeriyetin doğuşu ile insanın kalbinde hissettiği muhabbetin kemâl bulması demektir. Muhabbet, asıl